

«YADDAŞ YANGISI»NDAN YURD AĞRISINA

Tariyel ABBASLI,
filologiya üzrə
falsafə doktoru

«Kredo» qəzetinin baş redaktoru, tanınmış şair, fenomen, publisist, yazıçı Əli Rza Xələflinin hər dəfə qəzetin səhifələrində publisist yazılarında əlavə şeir və poemalarını oxuyanda sözün həqiqi mənasında onun həm poeziyasına, həm də publisistik yazılarına heyranlığımı gizlədə bilmirəm. Əli Rza müəllim özü bilir, mübaligəsiz şəkildə həmişə onun özünə də bildirmişəm ki, şəxsən mən səninlə fəxr etmişəm ki, mənim belə bir həmyerlim, dostum, qardaşım var. İnsanda nə qədər yaradıcılıq potensialı olar?! Bax bu Əli Rza Xələflidir. Şairin bu günlərdə qəzetin dalbadal üç nömrəsində çap olunan «Yaddaş yangısı» poeması diqqətimi cəlb elədi. Yurd yeri düşüncələri ilə yazılmış əsəri müəllif haqlı olaraq poema-esse adlandırmışdır. 419 bənddən ibarət, qəzetin üç nömrəsində çap olunmuş əsəri oxuyarkən adamı heyret büriyür. Mən onu yaddaş yangısından süzlüb gələn düşüncələr poeması adlandırdım. Yaddaşda alovlanan bu yangı nə imiş ilahi, nə yaxşı bu insanı yandırmayıb. Amma bir az diqqətlə yanaşılsa, elə bütün bunlar bu insanın yanmağıdır. Üç nömrədə çap olunmuş poema özü də şərti olaraq elə üç hissəyə bölünüb. Hər hissənin özünün yangısı, düşüncə yangısı var və mövzu istiqaməti var. Mövzu dedim yadıma bəddii əsərlərin bölgüsü düşdü. Adətən poemalar quruluşuna görə bir neçə yerə bölünür. Lirik poema, epik poema, epik-lirik və lirik-epik poemalar. Bu, ədəbiyyatşünaslığımızın poetik əsərlərə verdiyi bölgüdür. «Yaddaş yangısı» poema-essesini qeyd-şərtsiz gözəl lirik poemanın ən uğurlu növü hesab edə bilirik. Çünki bu əsər başdan-başla lirika ilə düşüncələrdən gələn bəddii-poetik nümunələrdir. Və bu əsərdə, bu poemada müəllif elə bəddii-emosional, bəddii təsvir və ifadə vasitələri işlədir ki, sanki bu söz və ifadələr vasitəsilə bu ağırlı lirika insanın qəlbina hopur, onu otuz il əvvələ aparır, yaddaşları təzələyir, yangılı yaddaşlara su səpir sanki.

Poema haqqında fikirlərimizə keçməmiş qeyd etməliyəm ki, bir neçə il öncə Əli Rza Xələflinin «Bir Xələfli var imiş» poemasını da oxumuşdum. Oxumuşdum yox, böyük Şəhriyarın «Heybərbabaya salam» poeması üslubunda yazılmış bu poemanı Azərbaycan radiosunda Respublikanın Əməkdar artisti Ağalar Bayramın ifasında ədəbi-bəddii kompozisiya şəklində təqdim etmişdim. O vaxt poemanın başlanğıcında əsərin epigrafi «Dayoğlu Qəşmə məktub» şəklində təqdim

olunmuş və böyük əks-səda vermişdir. Orada da Xələfli kəndi və oranın insanları yada salınırdı.

«Yaddaş ağrısı» isə başqa bir yandır. Əvvəla onu deyim ki, 419 bənd heca vəzninin 11-lik bölgüsü və çarpaz qafiyə ilə yazılmış poema, doğrudan da poeziyadan başı çıxan adamlarda sözün yaxşı mənasında təəccüb yarada bilər. 419 bəndin hamısı çarpaz qafiyələrlə bir-birinə dayaqlanıb. Bu, o deməkdir ki, deyək qoşma, gəraylı üslubu elədir ki, onlar öz aralarında qafiyələnir. Məsələvi üslubu da yadda qalandır. Çarpaz qafiyədə isə uzağı bir şeiri başa çatdırmaq olar. Çünki bu dörtlüklərin görək öz-özləri arasında qafiyələnməsini yaddan çıxarmayasan. Bizim pərəstiş elədiyimiz şair qardaşımız bu işin də öhdəsindən bacarıqla gəlmişdir. İndi keçək əsas məsələyə:

Torpaqlarımız düşmən işğalından azad olunandan sonra məlum səbəblərə görə yurd yerlərinə gedib baş çəkə bilməmişik. Bu barədə Ə.Xələfli ilə də söhbətlərimiz olub. Ürəyimiz odlansa da, qəlbimiz otuz ildən bəri viran qalmış ata ocağımızı görmək arzusu ilə göynəsə də hələ ki, o yerləri görməmişik. Amma belə məlum olur ki, şair Əli Rza Xələfli üzü Xudafərin-dən, st.Xələflidən tutmuş, Cəbrayılın ən hündür nöqtəsində yerləşən Dağ Xələflinin bütün yol və ciğirlərini ormanlarını, quşqonmaz qayalarını, buz bulaqlarını gözü, viran olmuş yurd yerlərində bir az dayanacaq, oturub ağır fikirlərə qərq olmuş, sonra isə ulu yurd yerlərinin digər məkanları ürək ağrısı, sonsuz bir həsrət, dərin həyəcan və tələş içərisində seyr etmişdir.

Bax budur düşüncələr poeması - düşüncələr poeziyası. Yəni əsəri oxuyan elə hesab edir ki, müəllif o yerləri gedib gözü, ağrılarıyla birlikdə əsəri qələmə alıb. Bir az sonra aydın olur ki, müəllif fenomen yaddaşını işə salaraq unudulmaz uşaqlıq və gənclik illərini və bu illərin pas atmış, qaralmış ağrı-aclarını vərəqləyir:

*Yaddaşdan çağırın səsə gedirəm,
Yolları kol basıb, ciğirlər itib.
İstədim yaddaşın qoluna girəm,
Onun da üstündə tikanlar bitib.*

*Mənə əl eləyir uzaq çağlardan,
Yurdun çal-çağırılı toy-düyünləri.
Sənəmi yandırır-yaxan dağlardan
Danışır ömrümün ötan günləri.*

Poemanın şərti olaraq birinci hissəsi adlandırdığımız bölüm yaddaş yangısı ilə təsvir olunan yurd yerləri, unudulmaz məkanlar, yol, ciğir, dərə, təpə, başı dumanlı, çiskinli dağlar, viran qalıb yandırılmış meşələr, ayrı-ayrı ev-gorahlar bir kəndin müasir - yəni erməni vandalizmindən sonrakı vəziyyətidir:

*Ey könül, diləyi yaddaşdan istə,
Bu da böyük çaylaq Mürcüyün bağı,
Gedirəm havalı, başımın üstə,
Xəyalım aparır bir ağrı dağı.*

*Bir Qərər yoxuşu, yaddaş yuxusu,
Bu da Qərər piri, öpüm, oxşayım.
Ruhuma can verən yovşan qoxusu,
Çəkim yaddaşına, səpim, oxşayım.
Beləliklə, birinci hissədə ara-ara bəzi adamların adları çəkilərsə də bütövlükdə məkanları - məktəb, klub, filankəsin evi, hansısa bulaq, Gordubaba, Xələf dağı, Şirvan bulağı yəni yaddaşda qalan və yangı ilə xatırlanan yerlərdir.*

İkinci hissə bu kəndin yetirdiyi ayrı-ayrı tanınmış adamlar, onların fəaliyyətlərinin yaddaşda gətirilməsi, xatırlanması və üçüncü hissə isə yenə də

bəzi unudulmaz yerlərlə bərabər, Xələfli kəndinin ağsaqqaldan qarasaqala, yaşından-başından asılı olmayaraq qocasından, qarısından asılı olmayaraq bütün insanların xatırlanmasıdır. Məne elə gəlir ki, «Bir Xələfli var imiş» poemasında olduğu kimi, burada da elə bir kənd adamı yoxdur ki, onun adı bu hissədə çəkilməsin.

Poemanın birinci hissəsində şair yaddaşında qalan ev və heyətləri, məlikələri, o evlərin sahibləri ilə xatırlayır. Kəndin, klubu, poçtu, mağazaları hamısı tanışdır ona. Müəllif əvvəl görülmüş işləri, məsələn, məktəbi, klubu xatırlayır, sonra bu yerləri indiki aqibətini yada salır:

*Ruhumun zəng səsi məni oyadır,
Devsən vaxt çatıb dərs də qurtarıb.
Məktəbdən ayrılıb, dağıdır, yadıdır,
Məni xatirələ yola qayıtarıb.*

*Tələmə, ey könül, gör bir nələr var,
Sağında, solda da dağılmış evlər.
Məni dərdlər yeyir, acılar qovur,
Gör nələr danışır yağılmış evlər.*

Əsərin ən təsirli yerlərindən biri şairin öz ata yurdu, ata ocağına gəlişidir. Nə qədər ağırlı da olsa, şairi bu evə də gətirir:

*Ay çinar qardaşım, bir xahişim var,
Yön ver evimiz dərini görüm.
Görüm danışırın uçub daş-divar
Şəhid divarların mərdini görüm.*

*Baxıram, bu çinar, bu da evimiz,
İyirmi addımlıq yol var arada.
Sızlayıb torpaqda, suda evimiz,
Sızlayıb evimiz dərdə, yarada.*

*Yeriyyə bilmirəm bu azca yolu,
Sanki daş asılıb ayaqlarımdan.
Babamdan əmanət bu qoca yolu,
Kəsib qayıtaram can bazarımdan.*

Bəli, bu duyğular, yurd yerlərini itirmiş, ev-eşiyi viran qalmış hər bir soydaşımızın ağırlı duyğuları, yaddaşdır. Qoy bu əsəri oxuyanlar, özlərini, necə deyirlər toxtaş tutsunlar, bilsinlər ki, bunlar bu günümüzün həqiqətləri, realitələri, erməni vandalizminin ortaya qoyduğu nişanələrdir.

*Şəhəmmədli eli, Əsədli yurdu,
Sökülmüş divarlar diş-diş göynəyir.
Peşravlü obası ulamır qurdu,
İsmayılılarda gərdiş göynəyir.
Yaxud digər bir misal:
Telmanın klubu, Bəylər dükanı,
İzi itirənlər izsiz qalaydı.
Xəyanət alləri əkdə tikani,
Bu yurd topdağımız səngər, qalaydı.*

Beləliklə, bu bölmədə ayrı-ayrı soy və nəsil, bu nəsilərin ağsaqqalları,

onların yer-yurd istəkləri, onların köçü, eli, elatı xatırlanır.

İkinci bölmədə isə Xələfli kəndinin yetirdiyi ziyalılar, şairlər, yazıçılar, onların doğma yurdlarından, atababa ocaqlarından uzaqlarda qazandığı nailiyyət və uğurlardan söhbət açılır. Amma bu uğurların təməli kimi yəne yurd yerlərində onların fəaliyyətləri xatırlanır.

Bir vaxtlar Xələfli kənd klubunda maraqlı tədbirlər keçirən, musiqi kollektivləri yaradan, bu gün Azərbaycan radiosunun direktoru işləyən Telman Səlimoğlunun, səsi-avazı Xələfli dağlarından əks-səda verən Elman Müşüdoğlunun, zurna ifaçısı Yavərin, insanlığın və alimliyən mücəssəməsi olan Sahib Bəylər oğlunun adlarını dilə gətirir. Bunun ardınca bu gün Azərbaycan poeziyasında öz sözünü demiş, şairlər, yazıçılar, digər sənət adamları, elə başda özü olmaqla Əli Rza Xələfli, Sabir Şirvan, Əjdər Yunus Rza, Yusif Dirili, Ənvər Çingiz, Əhməd Fərhad, Nəriman Mahmud, Əlibala Əli, Fariz Zalovlar, Elnur Qərarı, Əsmər Hüseynxan və digərlərinin adı və hərsi haqqında bir neçə bəndlə onların xarakteri və yaradıcılığı barədə məlumat verir. Baxın, bir balaca kənddə neçə şair var, özü də hamısı bir-birindən maraqlı, oxunaqlı.

Qarabağ müharibəsi zamanı amansız düşməne qarşı döyüşlərdə Xələfli oğulları da Vətən uğrunda şəhidlik zirvəsinə qalxdılar. Ə.Xələfli şəhidlik məqamına yüksəlmiş bu oğulları böyük ehtiramla yad edir. Döyüşlərdə sücaətlər göstərmiş Xurşud Əsgər oğlu Əsgərovun, Xidır İsmayıl oğlu Əmirovun, Seyidalı Hüseynovun, Yusif və Məhyəddin Musaoğullarının, Qaçay Baxış oğlunun ruhuna dualar oxuyur:

*Xurşudun, Xidırın şəhidlik taxtı,
Könlümdə ucadır, köz-köz bəzənər.
İgid oğulların zamanı, vaxtı,
Tarix kitabında söz-söz bəzənər*

*Qaçay Baxışoğlu - yaşayarı adı,
Çat verdi ürəyi Sur döyüşündə.
Şəhidlik yolunun itməz qan dadı,
Ruhu uyusa da nur döyüşündə.*

Əsər o qədər geniş, əhatəlidir ki, hamısı haqqında fikir yürütmək mümkün deyil. Ayrı-ayrı fərdləri xatırlayandan sonra şair yaddaşın köməkliyi ilə bir sıra məhəllələri gözü, hər tərəfi ağlasığmaz uçuşunlar, söküntülər içərisində görür və bir az sonra baba evinə, baba ocağına çatır:

*Yol aldım babamın yurduna sarı,
Rəhim babamı da görmək istədim.
Dağılıb çəpəri, çöküb hasarı,
Uçmuş yaddaşını hörmək istədim.*

*İndi mənə görüb, sevinər yaqin,
Pilləkən üstündə aylaşan babam.
Susmuş samovar da dillənər yaqin,
Deyər Güllü nəmən: «ay elim, obam.*

*Adına qurbanam Əlirza, sənin,
Bu uzaq yolları necə gəlmisən?
Qolu bağlanaydı yolu kəsən,
Gözlərdən yayımb gecə gəlmisən.*

*Fəridə, Nuridə, hardasınız bəs,
Qaçanı yox gəlib, bayıra çıxın?
Ruhumda tor qurur bu səs, bu həvas,
Dönür misraları söz yığın-yığın.
Nə qədər təbii misralar və təbii səhərlərin, elə bil elə Əli Rza baba-sığılə qonaq gəlib. Eh, zalım fələk...*

(Davamı 16-cı səhifədə)

K R E D A K S I Y A

№16 (1096) 20 aprel 2022-ci il

“REDAKSIYA HEYƏTİ

Əli Rza Xələfli -
baş redaktor
(www.eli-rza-xelefli.net)

Asif Rüstəmli
Ağarəhim Rəhimov
Baba Babayev
Bədirxan Başkeçidli
Cahid İsmayıloğlu
Elçin Kamal
Elçin Tanrıdağ
(İsgəndərzadə)
Firuz Mustafa
Hafiz Rüstəm
Hüseynbala Mirələmov
İsa Həbibbəyli
Gülşən Əliyeva - Kəngərli
Gülxani Pənah
Qəzənfər Kazımov
Qəzənfər Paşayev
Qurban Bayramov
Mahmud Allahmanlı
Nizaməddin Şəmsizadə
Nizami Cəfərov
Nizami Məmmədov
Paşa Qəlbınur
Salatın Əhmədli
Sevindik Nəsiboğlu
Şəddat Cəfərov
Tahirə Həsənzadə
Təyyar Salamoğlu
Vaqif Yusifli
Xanəli Kərimli
Yusif Nəğməkar

«YADDAŞ YANGISI»NDAN YURD AĞRISINA

(Əvvəli 3-cü səhifədə)

Bundan sonra isə şair vaxtilə özünün tikib qurduğu evinə, uçulmuş, dağılmış xarimana gəlir:

*İndi də gəlirəm öz viranəmə,
Burda ev tikmişdim, ağac əkmışdim.
Burda istəkləri çəkib sinəmə,
Burda bostanıma çəpər çəkmişdim.*

*Burda gül bağçası, bülüllər bağı,
Yanır yaddaşımda həsrətin dağı.
İndi bar gətirib dərdin budağı,
Acısı, şirini varlığımdadı.*

Mən bilmirəm Əli Rza müəllim nə vaxtsa doğrudan da bu dağıdılmış, viran olmuş yurd yerinə getsə, daha necə yazar, amma bundan o yanısı yoxdur. Vaxtilə bu kənddə yaşamış bir insan və tayfa onun qələmindən kənarda qalmayıb. Əsərin bir yerində şair deyir:

*Əziz xələflilər harda olsanız,
Yaddaşıma axtarıb yad edər sizi.
Qələmdən, kağızdan düşüb qalsanız
Qəlbim hərərətlə ad edər sizi.*

*Məndən hər nə qaldı inciməyin siz,
Nəriman Mahmudun qələmi yazar.
Yuxuda açılmaz düşyün görsəniz,
Yusif Dirilinin haqq sözü yozar.*

Bir sözlə, «Yaddaş yangısı» poeması viran olmuş, dağıdılmış, az qala yer üzündən silinmiş qədim bir Oğuz yurdu, axar-baxarlı, gur bulaqlı, gözəl havalı, heç vaxt unudulmayacaq Xələfli kəndinə deyilmiş bir ağıdır.

Yaddaşın səyahəti başa çatır-çatmaz şair sanki Allaha asi olur, ulu Tanrıya üz tutur, nalə çəkir:

*Allahım, hardaydı, hökmün, kəsərin,
Yağı bu yurdları viran qoyanda.
Bəs hara baxırdı sənün gözlərin,
Xainlər baş kəsib, gözlər oyanda?*

*Allahım, səninlə haqq-hesabım var,
Çağır öz yanına imtahan verim.
Şahidim, sübutum xarabalıqlar
İttiham yeridir bu edam evim.*

*Allahım, baxıram xaraba yurda,
Qəzəbim köksümdən kükrəyir, daşır.
Dönmüşəm yurdumda ulayan qurda,
Səsim buludlarda, göydə dolaşır.*

*Allahım, sən eşit bu minacatı,
Gör hansı dərdləri dilə gətirdim.
Allahım, nizamla, sən bu həyatı,
Mən də bu ümidlə sözü bitirdim.*

«Yaddaş yangısı» poema-essesi sözün, ifadənin poetik siqləti, emosional təsiri, bədii dəyər baxımından da çox dəyərlidir. Arzu edərdim ki, Əli Rza Xələfli növbəti belə bir poemasını doğma yurd yerlərinin yeni cəlalını, inkişafının, gözəllik və cazibədarlığının şahidi olaraq oxuculara təqdim etsin.

15.04.2022